

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΥΡΥΤΑΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ (7)

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α

Β' ΕΥΡΥΤΑΝΙΚΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Καρπενήσι 22-24 Μαΐου 1992

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Αθήνα 1994

ΙΩΑΝΝΗΣ ΥΦΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Φιλολόγος Καθηγητής Μ.Ε.

Γεννήθηκε στο χωριό Καστανιά του τ. δήμου Αρακυνθίων του νομού Ευρυτανίας το 1947, όπου και τελείωσε το Δημοτικό σχολείο. Μετά τις γυμνασιακές του σπουδές (στο Γυμνάσιο Καρπενησίου και στην Αθήνα), φοίτησε ως υπότροφος του Ι.Κ.Υ. στη Φιλοσοφική Σχολή του Παν/μίου Αθηνών (τμήμα Ιστορικό - Αρχαιολογικό).

Υπηρέτησε πρώτα στην ιδιωτική Εκπαίδευση (Εκπαιδευτήρια Γ. Ζηρίδη, Λύκειο η ΑΘΗΝΑ) και στη συνέχεια στη Δημόσια Εκπαίδευση ως φιλόλογος καθηγητής. Αποσπάσθηκε στη Δυτική Γερμανία και στο Τορόντο του Καναδά, όπου για 3 σχολικά έτη ως βοηθός μορφωτικός α-

κόλουθος εργάστηκε στο εκεί Γενικό Προξενείο. Διετέλεσε Δ/ντής Γυμνασίου - Λυκείου και από τον Ιούλιο του 1990 είναι Δ/ντής Β/θμιας Εκπαίδευσης του νομού Λευκάδας.

Έχει μέχρι σήμερα δημοσιεύσει άρθρα και μελέτες με παιδαγωγικό, φιλολογικό και ιστορικό περιεχόμενο. Πολλά από τα δημοσιεύματά του αναφέρονται στο χώρο της Δυτικής Στερεάς και ιδιαίτερα στο χώρο της Ευρυτανίας.

ΙΩΑΝ. Δ. ΥΦΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
 Φιλολόγου, Δ/ντού Β/θμιας Εκπαίδευσης
 Νομού Λευκάδος

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ ΣΤΗ ΣΦΑΙΡΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Θεωρώ υποχρέωσή μου καταρχήν, πριν προχωρήσω στη διαπραγμάτευση του θέματός μου, να εκφράσω άπειρες ευχαριστίες προς το Δ. Σ. της Εταιρείας των Ευρυτάνων Επιστημόνων και ιδιαίτερα προς τον Πρόεδρό της, το σεβαστό μου καθηγητή των γυμνασιακών μου χρόνων κ. Ευάγγελο Οικονόμου για την τιμή που μου έκαναν, να με προσκαλέσουν να συμμετάσχω και εγώ ως Ευρυτάνας — με την εισήγησή μου αυτή — στις εργασίες του Β΄ Πανευρυτανικού Επιστημονικού Συνεδρίου.

Πρέπει επίσης να τους εκφράσω τα πιο εγκάρδια συγχαρητήριά μου τόσο για το πολύτιμο έργο που έχουν επιτελέσει μέχρι σήμερα, όσο και για τον εκδοτικό άθλο της Εταιρείας μας, που είναι η έκδοση του πρώτου τόμου της Επετηρίδας της με τις κατ'εξοχήν αξιολογες — για την ιδιαίτερη πατρίδα μας, την Ευρυτανία — μελέτες που εμπεριέχονται στην Επετηρίδα αυτή.

Επειδή το θέμα που θα διαπραγματευθώ, αναφέρεται στο χώρο της μυθολογίας και της αρχαίας ιστορίας μας, θα ήταν βασική παράλειψή μου αν δεν έκανα αναφορά στην καθόλα αξιόλογη και μοναδική — για τη μέχρι σήμερα ευρυτανική βιβλιογραφία — επιστημονική εργασία του εκλεκτού συμπατριώτη επιστήμονα κ. Μάρκου Γκιόλια που αναφέρεται στους αρχαίους Ευρυτάνες και το Θουκυδίδη.

Χωρίς κανένα απολύτως δισταγμό, όποιος ασχολείται με την ιστορία της Ευρυτανίας, την εργασία αυτή θα μπορούσε να την χαρακτηρίσει ως την πληρέστερη, διεξοδικότερη και πολυτιμότερη επιστημονική εργασία που έχει δημοσιευθεί ποτέ για την αρχαία Ευρυτανία.

Αντίστοιχης σημασίας και σπουδαιότητας με την εργασία αυτή του κ. Μάρκου Γκιόλια πρέπει να θεωρηθεί και η επιστημονική μελέτη του συγχωριανού μου και φίλου από τα παιδικά μας χρόνια κ. Δημητρίου Ευθ. Κουτρούμπα, καθηγητή της Λατινικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Παν/μίου Αθηνών, που αναφέρεται στην αρχαία Ευρυτανία και τους Λατί-
 νους συγγραφείς.

Στις δύο αυτές επιστημονικές δημοσιεύσεις καταγράφονται όλα τα σχετικά με τους αρχαίους Ευρυτάνες στοιχεία, με αποτέλεσμα να μη δίνεται η δυνατότητα να πει κανείς κάτι επιπλέον απ' όσα οι εργασίες των κ.κ. Γκιόλια και Κουτρούμπα διαλαμβάνουν.

Ωστόσο θα επιχειρήσω και εγώ με τη σειρά μου να κάνω μια ερμηνευτική προσέγγιση, σύγκριση και ανάλυση μερικών ήδη γνωστών στοιχείων, εξετάζοντας την αρχαία Ευρυτανία στη σφαίρα του μύθου και στο χώρο της Ιστορίας.

Και είναι σε όλους γνωστό ότι κάθε λαός και κάθε φυλή, που έζησαν και ζουν πάνω στη γη, έχουν τη δική τους μυθολογία και ιστορία. Το ίδιο συμβαίνει και με τους αρχαίους Ευρυτάνες, που ως αιτωλικό φύλο για πρώτη φορά αναφέρονται από τον ιστορικό Θουκυδίδη στο ΙΙΙ 94,5 της Ξυγγραφής του.

Συγκεκριμένα ο μεγάλος Αθηναίος ιστορικός, αναφερόμενος στην εναντίον των Αιτωλών εκστρατεία του συντοπίτη του στρατηγού Δημοσθένη κατά το έτος 426 π.Χ. γράφει για τους Ευρυτάνες της εποχής του τα ακόλουθα: *«ἐπιχειρεῖν δ' ἐκέλευον ἐπιθέσθαι ... καὶ Εὐρυτᾶσιν, ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ τὴν γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσίν, ὡς λέγονται»*, δηλαδή «προτρέπανε οι Μεσσήνιοι της Ναυπάκτου (ενν. το Δημοσθένη) να κάνει επίθεση και εναντίον των Ευρυτάνων, οι οποίοι ήταν βέβαια το πολυπληθέστερο τμήμα του αιτωλικού έθνους, μιλούσαν γλώσσα κατ' εξοχήν δυσνόητη και, σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, τρώγανε τα κρέατα ωμά».

Η γραπτή αυτή μαρτυρία του Θουκυδίδη, παρόλο που είναι ιδιαίτερα προσβλητική για τους αρχαίους Ευρυτάνες, επιβεβαιώνει κατά τρόπο σαφή και καθοριστικό την ιστορική παρουσία του λαού αυτού, ενώ συγχρόνως προσδιορίζει και την εθνολογική του προέλευση και σύσταση.

Ως αιτωλικό, συνεπώς, φύλο οι Ευρυτάνες έχουν κοινή μυθολογία και ιστορία με τα υπόλοιπα αιτωλικά φύλα, με τα οποία συγκροτούσαν το αιτωλικό έθνος.

Κύριο και βασικό μέλημά μου — στην εισήγησή μου αυτή — θα είναι να ασχοληθώ με την προέλευση του εθνικού ονόματος των Ευρυτάνων, με τη γλώσσα που μιλούσαν, καθώς επίσης με το αν υπήρξε Εύρυτος γενάρχης των αρχαίων Ευρυτάνων και ποιος ήταν.

Στη συνέχεια θα αναφερθώ στη λατρεία του Οδυσσέα στην αρχαία Ευρυτανία και θα τελειώσω την εισήγησή μου με μια επιγραμματική αναφορά στην ιστορική πορεία του λαού αυτού κατά τους πριν από τη Γέννηση του Χριστού χρόνους.

Και πρώτα-πρώτα, αναφορικά με το ποιοι ήταν ως λαός οι αρχαίοι Ευρυτάνες και από πού πήραν το όνομά τους, εκτός από τη μαρτυρία του Θουκυδίδη που προαναφέραμε, σαφείς και απόλυτα καθοριστικές πληροφορίες μας παρέχει και ο φιλόσοφος Αριστοτέλης, ο οποίος στο μη διασωθέν - ε-

κτός αποσπασμάτων - έργο του Ιθακησίων Πολιτεία αναφέρει για τους αρχαίους Ευρυτάνες ότι *«ήταν Αιτωλοί, πήραν το όνομά τους από κάποιο Εύρυτο και υπήρχε στη χώρα τους μαντείο του Οδυσσέα»*.

Στη μαρτυρία του Αριστοτέλη στηριζόμενος και ο Βυζαντινός Γραμματικός και σχολιαστής του χαλκιδαίου τραγικού ποιητή των Αλεξανδρινών χρόνων Λυκόφρονα λέει για τους Ευρυτάνες ότι: *«όσα γι' αυτούς αναφέρει ο Αριστοτέλης, τα ίδια ακριβώς καταγράφει και ο ποιητής Νίκανδρος ο Κολοφώνιος στα «Αιτωλικά» του»*.

Ύστερα απ' αυτά προσδιορίζεται απόλυτα — νομίζουμε — η εθνολογική ταυτότητα των αρχαίων Ευρυτάνων, που ως Αιτωλοί και Έλληνες που ήταν πήραν το όνομά τους από κάποιο Εύρυτο, που θεωρείται ως ο μυθικός γενάρχης τους.

Έχοντας τη γνώμη ότι στο όνομα Εύρυτος έχουμε μια μυθική προσωποποίηση του υγρού στοιχείου (ποταμών και πηγών) που αφθονεί στην ευρυτανική γη, κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε μια άποψη που διατύπωσε ο αείμνηστος καθηγητής της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας στο Παν/μιο Αθηνών Αντώνιος Χατζής, η οποία (άποψη) μέχρι σήμερα δεν έχει ιδιαίτερα προσεχθεί και αξιολογηθεί.

Συγκεκριμένα στην πραγματεία του με τον τίτλο «ΕΛΛΗ - ΕΛΛΑΣ - ΕΛΛΗΝ», που δημοσιεύθηκε στην Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών του ακαδημαϊκού έτους 1935-1936, σε υποσημείωση της σελ. 134, ο αείμνηστος καθηγητής αναφέρει ότι *«το όνομά τους οι Ευρυτάνες το οφείλουν στον Εύρυτο = Αχελώο ποταμό»*.

Τον ποταμό αυτό συσχετίζει με τον ποταμό **Ευρώτα**, με το επίθετο **εύρυτος** (εὔ + ρυτός → σε-τός ρηματικό επίθετο του ρήματος ρέω) και με τον μυθικό **Εύρυτο** το γιο του θεού Ποσειδώνα.

Δεν υπάρχει βέβαια καμιά απολύτως αμφιβολία ότι η Ευρυτανία, όποια ήταν στην αρχαιότητα και όποια είναι σήμερα, είναι η **Ευρύτου χώρα** = Αχελώου χώρα, αφού η περιοχή διαρρέεται από τον Αχελώο και τους παραποτάμους του. Και ο Αχελώος, αναγραφόμενος και με τα ονόματα **Θέστιος**, **Άξενος** και **Θόας** απαντάται συχνά στους αιτωλικούς μύθους. Οι μύθοι αυτοί, χωρίς να προβάλλουν ιδιαίτερα το ηρωικό στοιχείο, πράγμα που συμβαίνει με τους μύθους των ανατολικών περιοχών του ελλαδικού χώρου, δεν παύουν να θεωρούνται από τους καλύτερους μύθους της Φυλής μας.

Κατά συνέπεια πρέπει να θεωρήσουμε ως **δεδομένο** ότι το όνομά τους οι Ευρυτάνες το πήραν, όπως προείπαμε, από το **υγρό στοιχείο**, που αφθονεί στη χώρα τους.

Διαφορικές απόψεις, που - κατά καιρούς - έχουν διατυπωθεί για την προέλευση του εθνικού ονόματος **Ευρυτάνες** από το επίθετο ευρύς + το ρήμα τανύω = τεντώνω το τόξο ή από το ορεινό του εδάφους που δηλώνεται με τις λέξεις **Ωρητανία** = χώρα ορεινή και **Ορέστες** = οι κάτοικοι των βουνών, σήμερα (οι απόψεις αυτές) δε γίνονται αποδεκτές, όσο και αν κάλλι-

στα είναι δυνατό να συσχετισθούν με τη μυθολογία - κυρίως -, με την ιστορία ή και τη διαμόρφωση ακόμα του εδάφους της ευρυτανικής γης.

Καιρός όμως είναι να ενανέλθουμε στα όσα μας λέει ο Θουκυδίδης για τους αρχαίους Ευρυτάνες, γιατί αυτά θα μας βοηθήσουν αποτελεσματικά να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα και για τη γλώσσα των αρχαίων Ευρυτάνων και για τη μυθολογία τους, αφού δεν έχουμε στη διάθεσή μας αρχαιολογικά ευρήματα και επιγραφές, που θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν σε αδιαμφισβήτητα συμπεράσματα.

Έτσι, είμαστε αναγκασμένοι, σήμερα, μόνο υποθέσεις να κάνουμε και πιθανολογίες να διατυπώνουμε με το φόβο ότι είναι ενδεχόμενο να οδηγηθούμε και σε λαθεμένες ακόμα απόψεις, που ίσως στο μέλλον - αν προκύψουν νέα δεδομένα - θα χρειασθεί να αναθεωρήσουμε.

Πάντως ο διακρινόμενος για την αντικειμενικότητά του μεγάλος ιστορικός όλων των εποχών Θουκυδίδης στις περί των αρχαίων Ευρυτάνων πληροφορίες του, που από πρώτη εκτίμηση φαίνονται ως αληθείς και αντικειμενικές φρόντισε να προσθέσει ένα στοιχείο, που προσέχοντάς το ιδιαίτερα και αξιολογώντας το όπως πρέπει, ο μελετητής του Θουκυδίδα δικαιολογημένα θα εκφράσει τις αμφιβολίες του για την αξιοπιστία εκείνων που για τους Ευρυτάνες ο Αθηναίος ιστορικός του Πελοποννησιακού πολέμου διατύπωσε. Το στοιχείο αυτό είναι η φράση «ὥς λέγονται». Χρησιμοποίησε προφανώς ο Θουκυδίδης στη φράση «ὥς λέγονται» την προσωπική αντί της απρόσωπης σύνταξης, γιατί είχε την πρόθεση να δηλώσει ότι τις περί των Ευρυτάνων πληροφορίες που αναφέρει τις στηρίζει σε κάποιες συγκεκριμένες μαρτυρίες που κάποιοι του έδωσαν.

Ήθελε ακόμα ο μεγάλος ιστορικός — νομίζουμε — να προσδιορίσει και το ποιοι ήταν εκείνοι που του έδωσαν τις σχετικές με τους Ευρυτάνες πληροφορίες, για τις οποίες ο ίδιος δεν είχε προσωπική αντίληψη.

Αν για το τι ήταν οι Ευρυτάνες στην αρχαιότητα υπήρχε μια αόριστη φήμη στο πανελλήνιο, τότε ο Θουκυδίδης στην αναφορική παραβολική πρόταση «ὥς λέγονται» θα χρησιμοποιούσε την απρόσωπη αντί της προσωπικής σύνταξης, οπότε θα έγραφε: «ἀγνωστότατοι, τήν γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσὶν [οἱ Εὐρυτᾶνες], ὥς λέγεται».

Χρειάζεται επίσης να προσθέσουμε ότι, αν ο Θουκυδίδης ήταν απόλυτα πεπεισμένος για την ορθότητα των περί των Ευρυτάνων ειδήσεών του, δε θα προσέθετε καν στο λόγο του τη φράση: «ὥς λέγονται». Επειδή όμως και ο ίδιος αμφέβαλε αν οι συντοπίτες του του είπαν την αλήθεια, (αφού αυτοί του έδωσαν τις σχετικές με τους Ευρυτάνες πληροφορίες), όταν του εξιστόρησαν τα συμβάντα κατά την εναντίον των Αιτωλών εκστρατεία τους το 426 π.Χ., διαβλέποντας στα λεγόμενά τους και την υπερβολή και τη σκοπιμότητα, φρόντισε με δυο λέξεις να προσδιορίσει και στην περίπτωση αυτή ότι μοναδική του επιδίωξη είναι η αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας.

Αυτήν προσπαθεί να ανακαλύψει σε κάθε περίπτωση και αυτήν - καταγράφοντάς την ο μεγαλύτερος ιστορικός όλων των εποχών - την αφήνει παντοτινό απόκτημα της ανθρωπότητας: «**κτῆμα ἐξ αἰεί**».

Χωρίς καμιά απολύτως αμφιβολία, είναι εύκολο να διαπιστώσει ο μελετητής του Θουκυδίδη, ότι πληροφοριοδότες του ήταν οι Αθηναίοι του Δημοσθένη που πήραν μέρος στην εναντίον των Αιτωλών εκστρατεία των Αθηναίων στα 426 π.Χ. Αυτοί, αφού γλίτωσαν «από του Χάρου τα δόντια», όπως συνηθίζουμε να λέμε, υπερβάλλοντας - για να δικαιολογήσουν την πανωλεθρία που έπαθαν - διαδώσανε πολλά και ψευδή για τα αιτωλικά φύλα και προφανώς και για τους Ευρυτάνες, με τους οποίους - σύμφωνα με τα λεγόμενα του Θουκυδίδη - δεν ήρθαν σε καμιά επικοινωνία. Στο Αιγίτιο της Αιτωλίας, που οι Αθηναίοι νικήθηκαν «**κατά κράτος**» από τους Αιτωλούς, από το μέρος των αιτωλικών φύλων πήραν μέρος στη μάχη μόνον οι **Αποδοτοί** και, ενδεχόμενα, ένα μικρό μέρος των Οφιονέων. Οι υπόλοιποι Οφιονείς και το «**μέγιστον μέρος των Αιτωλών**», που ήταν οι Ευρυτάνες, δεν πρόλαβαν να βοηθήσουν τους ομοφύλους τους και τους ομοεθνείς τους στη σύγκρουσή τους με τους Αθηναίους.

Κρίνουμε επίσης σκόπιμο να επισημάνουμε και την παντελή άγνοια των Αθηναίων για τη χώρα των Αιτωλών.

Εξαιτίας της άγνοιας αυτής, όταν ο **Χρόμωνας ο Μεσσήνιος**, που ήταν οδηγός τους, σκοτώθηκε, οι Αθηναίοι δεν ήξεραν πού πήγαιναν. Γι' αυτό και στο Αιγίτιο έπαθαν ό,τι έπαθαν. Αφού, λοιπόν, οι Αθηναίοι δε γνώριζαν περιοχές που ήταν όμορες με τη γύρω από τη Ναύπακτο περιοχή, όπου - κατέχοντάς την - εγκατέστησαν τους Μεσσηνίους μετά την ατυχή γι' αυτούς έκβαση του Γ' Μεσσηνιακού πολέμου (464-455 π.Χ.), πώς είναι δυνατό να γνωρίζουν περιοχές και λαούς που απείχαν πολύ από το χώρο που συγκρούσθηκαν με τους Αιτωλούς;

Μη γνωρίζοντας, συνεπώς, τίποτα για τους Ευρυτάνες οι Αθηναίοι του Δημοσθένη, πρόβαλαν με πειστικότητα μια αόριστη φήμη και δημιούργησαν στο Πανελλήνιο την εντύπωση ότι οι Ευρυτάνες ήταν βάρβαροι, αφού συνήθιζαν να τρώγουν κρέατα ωμά και μιλούσαν γλώσσα ακατανόητη, είχαν δηλαδή συνήθειες βαρβαρικές.

Την εντύπωση αυτή περί των Ευρυτάνων απηχούν και τα ακόλουθα λόγια του ιστορικού της πτώσεως του Ελληνισμού Πολυβίου του Μεγαλοπολίτη: «**Αὐτῶν γάρ Αἰτωλῶν οὐκ εἰσὶν Ἕλληνες οἱ πλείους**» (Πολυβ. XVII 5, 81).

Και τώρα, αναφορικά με τη γλώσσα που μιλούσαν οι αρχαίοι Ευρυτάνες, δύο αείμνηστοι, σήμερα, πανεπιστημιακοί καθηγητές μου διατύπωσαν διαμετρικά αντίθετες απόψεις στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν την αναφορά του Θουκυδίδη: «**ἀγνωστότατοι δέ τὴν γλῶσσαν**» (Θουκ. III 94,5).

Πρώτος ο αείμνηστος Σπ. Μαρινάτος, Ακαδημαϊκός και καθηγητής της προϊστορικής Αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Παν/μίου Α-

θηνών, στο έργο του «ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΙΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΦΥΛΩΝ», Αθήνα 1951, σελ. 21 σημειώνει:

«Τούτο όμως (το ότι δηλαδή οι αρχαίοι Ευρυτάνες μιλούσαν γλώσσα κατ' εξοχήν δυσνόητη) δυνατόν να οφείλεται σε ισχυρώς διαλεκτικόν τύπον της **Δωρικής** μετά λίαν αγροίκου προφοράς». Συνεπώς - κατά τη γνώμη του αείμνηστου καθηγητή μου Σπ. Μαρινάτου - οι αρχαίοι Ευρυτάνες μιλούσαν τη **δωρική** διάλεκτο.

Αντίθετα ο καθηγητής της αρχαίας Ιστορίας Γεώργιος Παπαντωνίου, τόσο στο παν/κό του σύγγραμμα «ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» (479-404 π.Χ.), τόμος Α', Αθήνα 1964, όσο και στην Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών του ακαδημαϊκού έτους 1959-1960, σ. 490-491, κάνοντας μια εκτενέστερη ερμηνευτική προσέγγιση στα όσα ο ιστορικός Θουκυδίδης διατύπωσε για τους Ευρυτάνες, χαρακτηρίζει τη γλώσσα τους ως **αιολική**.

Σημειώνει, χαρακτηριστικά, ο σεβαστός και αείμνηστος καθηγητής μου, ο οποίος με πηγαίο - πατρικό θάλεγα - ενδιαφέρον διαρκώς με παρότρυνε και με ενθάρρυνε στις περί των αρχαίων Ευρυτάνων και των Αιτωλών γενικότερα φοιτητικές μου και μεταγενέστερες αναζητήσεις:

«Το χωρίον τούτο του Θουκυδίδου (το III 94,5) δηλοί δια του «**ἀγνώστοτατοι δέ τήν γλῶσσαν**» ουχί χρήσιν λίαν αγνώστου γλώσσης, αλλά συντημῶσιν των λέξεων της ομιλουμένης ελληνικής διαλέκτου. Ένεκα δε της συντημῆσεως ταύτης, η οποία αποτελεί συνήθειαν και των νεωτέρων Ευρυτάνων, η διάλεκτος εκείνη, **η αιολική**, απέβαινε για τους Αθηναίους λίαν δυσκατάληπτος. Ωσαύτως, ένεκα της συμμετοχής των γυναικών εις τας ποικίλας, μάλιστα δε τας ποιμενικάς και γεωργικάς ασχολίας, αλλά και της συγχρόνου παρ' αυτών εκτελέσεως πάντων των λεγομένων οικιακών έργων, η όπτησις και η έψησις των τροφών εγίνοντο, ελλείψει χρόνου, ατελείς. Όθεν οι Ευρυτάνες ελέγοντο **ωμοφάγοι**, ουχί διότι έτρωγον τας φυσικάς και τας ζωικάς τροφάς ωμάς, αλλά διότι η όπτησις και η έψησις εγίνοντο μέχρι βαθμού, ο οποίος υπό των πλέον πεπολιτισμένων εθεωρείτο ατελής».

Σύμφωνα, λοιπόν, με την άποψη αυτή, αλλά και με τα όσα - μέχρι σήμερα - έγραψαν διεθνούς φήμης εθνολόγοι και ιστορικοί, δεν πρέπει να υπάρχει καμιά απολύτως αμφιβολία ότι οι αρχαίοι πρόγονοί μας, οι Ευρυτάνες, ήταν γνησιότατοι Έλληνες και μιλούσαν μια από τις πολλές διαλέκτους του ελλαδικού χώρου, την **αιτωλική διάλεκτο**, που χαρακτηρίσθηκε ως έντονα **δωρίζουσα** με πολλά **αιολικά** στοιχεία.

Η διάλεκτος αυτή - καθαρά ελληνική - ανήκει κατά την άποψη του μεγάλου γλωσσολόγου μας Γεωργίου Χατζηδάκι στις λεγόμενες **ελληνικές βορειοδυτικές διαλέκτους**.

Το ότι η γλώσσα των αρχαίων Ευρυτάνων ήταν ελληνική καταφαίνε-

ται και από άλλη μια πληροφορία που μας παρέχει πάλι ο Θουκυδίδης. Στο III 100,1 της Ξυγγραφής του αναφέρει τα ακόλουθα:

«Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρουσ Αἰτωλοὶ προπέμψαντες πρότερον ἐξ τε Κόρινθον καὶ ἐξ Λακεδαιμόνα πρέσβεις, Τόλοφόν τε τόν Ὀφιονέα και Βοριάδην τόν Ευρυτάνα καὶ Τίσανδρον τόν Ἀποδωτόν, πείθουσιν ὥστε σφίσι πέμψαι στρατιάν ἐπὶ Ναύπακτον διὰ τήν τῶν Ἀθηναίων ἐπαγωγήν».

Η αναφορά από το Θουκυδίδη συγκεκριμένου προσώπου, του **Βοριάδη του Ευρυτάνα**, ως αντιπροσώπου του αιτωλικού φύλου των Ευρυτάνων, όχι μόνο την Ελληνικότητά τους επιβεβαιώνει, αλλά και το χαρακτηρισμό τους «ὡς ἀγνωστοτάτων τήν γλῶσσαν» καταρρίπτει, γιατί μέλος ισότιμο σε ελληνική διπλωματική αντιπροσώπευση εκείνου του καιρού, όπως ήταν ο Βοριάδης έπρεπε να κατανοεί απόλυτα και να χρησιμοποιεί γλωσσικό ιδίωμα που ήταν και κατανοητό απ' τους Πανέλληνες.

Μετά, λοιπόν, από αυτά πιστεύουμε ότι είναι περιττό να ασχοληθεί κανείς πιο πολύ με την Ελληνικότητα των αρχαίων Ευρυτάνων και τη γλώσσα που χρησιμοποιούσαν.

Καιρός όμως είναι να κάνουμε ένα συσχετισμό των αρχαίων Ευρυτάνων με τους Μακεδόνες - κατά την αρχαιότητα - γιατί ο συσχετισμός αυτός θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα την αναγκαιότητα καταφυγής στους μύθους και από τον ένα και από τον άλλο λαό. Κοινό στοιχείο Ευρυτάνων και Μακεδόνων είναι το ότι και οι δύο λαοί δυσφημίστηκαν πολύ - για λόγους σκοπιμότητας - κατά την αρχαιότητα. Η δυσφήμιση των Ευρυτάνων προήλθε από όσα έγραφε γι' αυτούς ο Θουκυδίδης. Οι Μακεδόνες δυσφημίστηκαν από το ρήτορα Δημοσθένη και τους υπόλοιπους **αντιμακεδονίζοντες**.

Επειδή ο Δημοσθένης στους λόγους συνήθιζε να αποκαλεί το βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο το Β' ως βάρβαρο, ήταν απόλυτα δικαιολογημένο οι Μακεδόνες - με καταφυγή σε μύθους - να προσπαθήσουν να πείσουν τους Πανέλληνες ότι - ούτε και στο ελάχιστο - δεν έπρεπε να αμφιβάλλουν για την πανάρχαια και γνήσια ελληνική καταγωγή τους.

Έτσι - εκτός των άλλων - φρόντισαν να προβληθεί ιδιαίτερα ανά το Πανελλήνιο αυτό που αναφέρει ο Θουκυδίδης στο II 99,3 της Ξυγγραφής του για τις ρίζες του βασιλικού γένους των Μακεδόνων.

«Τήν δέ περί θάλασσαν νῦν Μακεδονίαν Ἀλέξανδρος ὁ Περδίκου πατήρ καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, Τημενίδαι τό ἀρχαῖον ὄντες ἐξ Ἀργους, πρῶτον ἐκτέησαντο καὶ ἐβασίλευσαν» σημειώνει ο Θουκυδίδης.

Έτσι - εκτός απ' το Θουκυδίδη - και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς τους βασιλιάδες της Μακεδονίας συνήθιζαν να τους αποκαλούν «**Τημενίδες**» και «**Αργεάδες**», δηλαδή απογόνους του μυθικού βασιλιά του Ἀργους Τημένου.

Αντίστοιχα με τους Μακεδόνες και οι Ευρυτάνες, για να αντικρούσουν την ανά το Πανελλήνιο δυσφήμισή τους, φρόντισαν και αυτοί με τη σειρά

τους να προβάλλουν - στο μέτρο του δυνατού - ότι γενάρχης τους ήταν ο μυθικός **Εύρυτος**.

Πάντως ο Αριστοτέλης, όπως προαναφέραμε, όταν αναφέρεται στους Ευρυτάνες, καταγράφει μια ιδιαίτερα διαδομένη - στο Πανελλήνιο - αντίληψη, ότι δηλαδή «**οι Ευρυτάνες ήταν γένος αιτωλικό, πήραν το όνομά τους από κάποιον Εύρυτο και κάπου στη χώρα τους υπήρχε μαντείο του Οδυσσέα**».

Εκείνο που πρέπει να σημειώσουμε, είναι ότι από τον Όμηρο ακόμα ο μυθικός Εύρυτος συνδέεται με την πόλη Οιχαλία, στην οποία ήταν βασιλιάς.

Σύμφωνα με το γεωγράφο Στράβωνα, στον ελλαδικό χώρο έχουμε αρκετές πόλεις με το όνομα Οιχαλία.

«**Ἔστι δέ καὶ Οἰχαλία κώμη τῆς Ἑρετρικῆς, λείψανον τῆς ἀναιρεθείσης πόλεως ὑπὸ Ἡρακλέους, ὁμώνυμος τῇ Τραχινίᾳ καὶ τῇ περὶ Τρίκκην καὶ τῇ Ἀρκαδικῇ ἦν Ἀνδανίαν οἱ ὕστερον ἐκάλεσαν καὶ τῇ ἐν Αἰτωλίᾳ περὶ τοὺς Εὐρυτᾶνας**» σημειώνει ο Στράβωνας (Στραβ. Χ1, 10 (= 448^c), που παραλείπει να αναφέρει την Οιχαλία της Μεσσηνίας, με την οποία - κατά τον Όμηρο - φαίνεται ότι συνδέεται ο μυθικός Εύρυτος, που σκοτώθηκε από τον Απόλλωνα, γιατί τόλμησε - θνητός αυτός - να προκαλέσει ένα θεό σε αγώνα τόξου.

Ο Απόλλωνας όμως είναι θεός των Δωριέων, ενώ ο Εύρυτος, ως γιος του Ποσειδώνα, είναι Αχαιός. Ο φόνος του Ευρύτου από τον Απόλλωνα - κατά τη γνώμη μου - δεν εκφράζει τίποτα περισσότερο από την επικράτηση των Δωριέων στον ελλαδικό χώρο και την υποταγή των Αχαιών.

Και ενώ ο Όμηρος τον Εύρυτο τον θέλει Μεσσήνιο ή Θεσσαλό, ο Στράβωνας στα Γεωγραφικά του και ο Σοφοκλής στην τραγωδία του Τραχίνιες τον Εύρυτο συνδέουν με την Ερετρική Οιχαλία, την οποία εκπόρθησε ο Ηρακλής και σκότωσε το βασιλιά της Εύρυτο, γιατί αρνήθηκε να του δώσει ως γυναίκα του την όμορφη κόρη του, την Ιόλη.

Αλλά το όνομα του Ηρακλή συνδέεται άμεσα με τον αιτωλικό χώρο. Ακόμα και ως γενάρχης των Μακεδόνων αναφέρεται ο Ηρακλής σε επιγραφή που βρέθηκε από τον αείμνηστο καθηγητή και σπουδαιότερο μελετητή της αρχαίας Μακεδονίας Μανόλη Ανδρόνικο στην περιοχή της Βεργίνας (βασιλικό ανάκτορο). «**ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΤΡΩΩ**» αναγράφεται στην επιγραφή αυτή.

Ο Δωριέας Ηρακλής πήρε στην Αιτωλία ως γυναίκα του μια Αιτωλή, τη **Δηιάνειρα**, όταν αυτή αρνήθηκε να πάρει για άντρα της τον Αιτωλό **Αχελώο**. Ο Ηρακλής πάλεψε με τον επίδοξο μνηστήρα της Δηιάνειρας και τον νίκησε.

Σύντομα όμως ο Ηρακλής αποφάσισε να εγκαταλείψει την Αιτωλία και την Αιτωλή γυναίκα του, τη Δηιάνειρα, που ήταν κόρη του μυθικού βασιλιά της Αιτωλίας Οινέα και αδελφή του Μελέαγρου.

Η απόφαση του Ηρακλή να φύγει από την Αιτωλία του στοίχισε τη ζωή του, αφού η Δηιάνειρα τον σκότωσε.

Τα στοιχεία αυτά του μύθου μας φανερώνουν ότι, όταν εγκαταστάθηκαν οι Δωριείς στην Αιτωλία, οι επιμειξίες τους με τους αυτόχθονες Αιτωλούς ήταν εύκολες. Έτσι οι παλαιότεροι μύθοι των Αιτωλών ανακατεύθηκαν με μύθους των Δωριέων. Η φυγή του Ηρακλή από την Αιτωλία πρέπει να συσχετισθεί με τη μετακίνηση των Δωριέων προς την Πελοπόννησο, που καταρχήν φαίνεται ότι έγινε δια μέσου του Ισθμού της Κορίνθου, αφού αυτός ήταν ο μοναδικός χειρσαίος προς την Πελοπόννησο δρόμος.

Τελικά, επειδή ο δρόμος αυτός ήταν απρόσφορος, οι Δωριείς **«ὄταν ἡπόρησαν πλοίων»** για την ολοκλήρωση των προς την Πελοπόννησο μετακινήσεών τους προτίμησαν το θαλάσσιο δρόμο διά μέσου του πορθμού του Ρίου - Αντιρρίου.

Αυτές τις μετακινήσεις των λαών από τόπο σε τόπο απηχούν όσα ο Θουκυδίδης αναφέρει για τους κατοίκους του ελλαδικού χώρου στο Ι 2, 3 της Ευγγραφής του: **«μάλιστα δέ τῆς γῆς ἡ ἀρίστη τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων εἶχεν, ἥ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη καὶ Βοιωτία, Πελοποννήσου τε τὰ πολλά πλὴν Ἀρκαδίας τῆς τε ἄλλης ὅσα ἦν κράτιστα».**

Εξαιτίας των μετακινήσεων αυτών οι μύθοι μεταφέρονται από τόπο σε τόπο, διαφοροποιούνται ή καλύτερα μεταμορφώνονται με αποτέλεσμα να είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προσδιορίσουμε τον αρχικό τους πυρήνα.

Στην περίπτωση του Ευρύτου και της Οιχαλίας φαίνεται ότι δεν έχουμε τίποτα άλλο από μια διαφοροποίηση του ίδιου μύθου και μεταφορά του σε διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Αν ο Εύρυτος - σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές - φέρεται ως Μεσσήνιος, Ερετριέας ή και Θεσσαλός, τίποτα δεν εμποδίζει να τον διεκδικήσουμε και εμείς οι Ευρυτάνες ως γενάρχη μας, αφού, όπως προαναφέραμε, και οι αρχαίοι Μακεδόνες, εκτός των Σπαρτιατών, θεωρούσαν και αυτοί τον Ηρακλή ως γενάρχη τους.

Πάντως τα αιτωλικά φύλα είχαν στην αρχαιότητα κοινούς μύθους. Ο πιο αντιπροσωπευτικός μύθος του αιτωλικού χώρου με πανάρχαιες ρίζες είναι ο μύθος του Μελεάγρου και όσα σχετίζονται με τη θήρα του **Καλυδωνίου κάπρου**.

Ιδιαίτερα για το Μελεάγρο πρέπει να πούμε ότι ήταν Αιτωλός πολλούς αιώνες ή και χιλιετηρίδες ακόμα προτού να εγκατασταθούν Έλληνες στο χώρο της Αιτωλίας. Το προελληνικό όνομα του Μελεάγρου μας είναι άγνωστο. Όμως ένα αρχαιολογικό εύρημα από το χωριό Χρυσοβίτσα, που βρίσκεται σήμερα (το εύρημα αυτό) στο μουσείο του Θέρμου και παριστάνει μια έγκυο γυναίκα, πανάρχαια απεικόνιση της μητέρας Γης, μας οδηγεί με βεβαιότητα στο συμπέρασμα ότι η Αιτωλία ήταν κατοικημένη κατά την 4η ή τουλάχιστο απ' τις αρχές της 3ης χιλιετηρίδας, πριν από τη Γέννηση του Χριστού.

Με βάση το εύρημα αυτό - που μας βοηθάει να προσδιορίσουμε και τον

αρχικό πυρήνα του μύθου του Μελεάγρου - αναφέρουμε ότι ο μύθος αυτός από παλιά έχει χαρακτηριστεί ως προελληνικός.

Τα ονόματα του Μελεάγρου, της Αλθαίας, της Κλεοπάτρας, της Αταλάντης, του Πηλέα κ.ά. θα προστεθούν αργότερα, όταν κατεβαίνουν στην Αιτωλία τα πρώτα ελληνικά φύλα που υποτάσσουν τους προελληνικούς λαούς της Αιτωλίας.

Υπάρχουν βέβαια και άλλα αρχαιολογικά ευρήματα από το **Θέρμο** της Αιτωλίας, που ήταν πανάρχαιο θρησκευτικό κέντρο όλων των αιτωλικών φύλων και βρισκόταν στη χώρα που αρχικά κατοικούσαν οι Ευρυτάνες, τα οποία (ευρήματα) αποδείχνουν ότι οι Αιτωλοί, πριν από την κάθοδο των Δωριέων, ήταν χερσαίοι επιδρομείς - ιδιότητα που φαίνεται ότι κράτησαν οι αρχαίοι Ευρυτάνες και κατά τα ιστορικά χρόνια - και μέχρι την εποχή της εκστρατείας στην Τροία η θάλασσα τους ήταν άγνωστη.

Στον αιτωλικό μύθο του Μελεάγρου και συγκεκριμένα στη θήρα του Καλυδωνίου κάπρου συναντάμε και έναν άλλο **Εύρυτο** που ο Απολλόδωρος τον αναφέρει ως **Ευρυτίωνα**. Σ' αυτόν τον Εύρυτο ή Ευρυτίωνα κατέφυγε ο Πηλέας, ο πατέρας του Αχιλλέα, όταν σκότωσε τον αδελφό του.

Ο Εύρυτος πρώτα - πρώτα εξάγνισε τον Πηλέα και ύστερα τον έκανε γαμβρό του, δίνοντάς του ως γυναίκα του την κόρη του Αντιγόνη. Στο κυνήγι όμως του Καλυδωνίου κάπρου ο Εύρυτος - Ευρυτίωνας σκοτώθηκε - κατά λάθος - από τον ίδιο το γαμβρό του, τον Πηλέα.

Πολλά από τα δρώμενα κατά τη θήρα του Καλυδωνίου κάπρου φαίνεται ότι σχετίζονται και με την περί το Θέρμο περιοχή, στην οποία, όπως προείπαμε, κατοικούσαν αρχικά οι Ευρυτάνες, που ως ποιμενικός - κυρίως - λαός έχει πολλά κοινά στοιχεία και με τους άλλους ποιμενικούς λαούς που ήταν εγκαταστημένοι και σε άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου π.χ. στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο ακόμα (περιοχή Αρκαδίας).

Ο Εύρυτος - Ευρυτίωνας σκοτώθηκε στον αιτωλικό χώρο και, όπως ο **πόντος** = θάλασσα που πνίγηκε η Έλλη ονομάστηκε Ελλήσποντος ή το πέλαγος από τον Ίκαρο Ικάρειο πέλαγος, έτσι και η περιοχή αυτή της Αιτωλίας πήρε το όνομα του Ευρύτου. Αυτός ο μυθικός Εύρυτος, μάλλον, θα πρέπει - κατά τη γνώμη μου - να θεωρηθεί ως ο από τον Αριστοτέλη και τον Νίκανδρο αναφερόμενος γενάρχης των Ευρυτάνων.

Στον περίφημο κρατήρα του **Fran Cois** (έργο του 570 - 560 π.Χ.) ο Πηλέας και ο Μελεάγρος εικονίζονται μαζί να ορμούν εναντίον του κάπρου της Καλυδώνας. Αποτελούν μια κυνηγετική παρέα - συντροφιά, πράγμα που πρέπει να μας προβληματίζει ιδιαίτερα για τις επιλογές και τον τρόπο απεικόνισης - από τους αρχαίους καλλιτέχνες σκηνών και προσώπων της μυθολογίας.

Κάνουμε αυτή την παρατήρηση, γιατί ο Πηλέας ήταν γαμβρός του Ευρύτου και άθελά του τον σκότωσε, ακολουθώντας - προφανώς - τα γραμ-

μένα της Μοίρας του. Η ονομασία περιοχής και λαού από μυθικό ήρωα είναι κοινό χαρακτηριστικό όλων των περιοχών του ελλαδικού χώρου. Ως πράξη εξιλέωσης και προσπάθεια για αιώνια μνήμη πρέπει να θεωρήσουμε το ότι ο Πηλέας, ο φίλος του Μελέαγρος και τα υπόλοιπα μέλη της κυνηγετικής συντροφιάς στο κυνήγι του κάπρου της Καλυδώνας έδωσαν το όνομα του αδικосκοτωμένου Ευρύτου στην περιοχή που αυτός βρήκε το θάνατο.

Οι Ευρυτάνες, συνεπώς, και η χώρα τους η Ευρυτανία ήταν πεπρωμένο να θυμίζουν - ανά τους αιώνες - το όνομα ενός γεμάτου καλοσύνη μυθικού ήρωα, που αποτελεί και αυτός τη μυθική ενσάρκωση της ελληνικής φιλοξενίας και του μεγαλείου της ελληνικής ψυχής, που - χωρίς επιφυλάξεις και δισταγμούς - παρέχει τα δώρα της αγάπης και της φιλοξενίας και σε πρόσωπα στιγματισμένα ακόμα, γιατί έχουν διαπράξει σοβαρά εγκλήματα, όπως - για παράδειγμα - ήταν ο Πηλέας που σκότωσε τον αδελφό του.

Μετά το Μελέαγρο, στην εποχή του Τρωικού πολέμου, εμφανίζεται ένας άλλος μυθικός ήρωας των Αιτωλών, ο **Θόας**, ο γιος του Ανδραίμονα, που με σαράντα μελανά καράβια οδήγησε τους Αιτωλούς στην εναντίον της Τροίας εκστρατεία των Πανελλήνων.

Στη Β' ραψωδία της Ιλιάδας στ. 638-644 ο Όμηρος λέει:

«Αἰτωλῶν δ' ἡγεῖτο Θόας Ἀνδραίμονος υἱός,
οἳ Πλευρῶν' ἐνέμοντο καὶ Ὠλενον ἠδὲ Πυλῆνην
Χαλκίδα τ' ἀγχίαλον, Καλυδῶνά τε πετρήεσαν·
οὐ γάρ ἔτ' Οἰνῆος μεγαλήτορος υἱέες ἦσαν
οὐδ' ἄρ' ἔτ' αὐτός ἑην, θάνε δέ ξανθὸς Μελέαγρος
τῷ δ' ἐπὶ πάντ' ἐτέταλτο ἀνασσέμεν Αἰτωλοῖσι
τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο».

(Ιλ. Β. στ. 638-644)

Ο Θόας, σύμφωνα με τους μύθους, είναι περιπλανώμενος ταξιδευτής και λιγότερο Αιτωλός, αφού και στη Λήμνο ακόμα τον συναντάμε μαζί με τους Αργοναύτες, όταν πηγαίνουν στην Κολχική.

Ως Αιτωλός ο Θόας είναι φίλος του Οδυσσέα, αφού έχει πολλά κοινά στοιχεία μ' αυτόν. Αντίθετα ο Μελέαγρος είναι εχθρός του Οδυσσέα.

Η ακμή των αιτωλικών πόλεων, που βρίσκονταν κοντά στη θάλασσα, όπως ήταν η Πλευρώνα, η Χαλκίδα ή και η Καλυδώνα ακόμα, δημιούργησε φιλικές σχέσεις με τους κατοίκους των νησιών του Ιονίου.

Χάρη στις σχέσεις αυτές μπορούμε να δικαιολογήσουμε την ύπαρξη του μαντείου του Οδυσσέα κάπου στην Ευρυτανία, ίσως στην περιοχή του Προυσού ή στην **Αποκλείστρα της Καστανιάς** -του χωριού που είδα το πρώτο φως του ήλιου -ή ακόμα και κάπου αλλού.

Οι αρχαίοι Ευρυτάνες λάτρεψαν τον Οδυσσέα ως θεό - μάντη, ακολουθώντας το παράδειγμα και άλλων ορεινών λαών, όπως των Αρκάδων στη Μαντίνεια και των Ηπειρωτών στη Θεσπρωτία.

Φαίνεται ότι σε πανάρχαιες εποχές το όνομα του Οδυσσέα δεν ήταν τίποτα περισσότερο από το όνομα του θεού της θάλασσας, του Ποσειδώνα. Όταν ο τελευταίος επικράτησε ως θεός της θάλασσας, μετέτρεψε τον Οδυσσέα σε θαλασσινό ήρωα.

Η λατρεία του Οδυσσέα στην αρχαία Ευρυτανία, τη χώρα που το υγρό στοιχείο αφθονεί, δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια μορφή αρχέγονης λατρείας που μάλλον διαδόθηκε στην ενδοχώρα της Αιτωλίας από τα αξιόλογα μυκηναϊκά κέντρα της Πλευρώνας και της Καλυδώνας.

Στην περίπτωση του Οδυσσέα και του Ποσειδώνα έχει συμβεί κάτι αντίστοιχο με εκείνο που συνέβη με το Βάκχο και το Διόνυσο.

Η λατρεία του Οδυσσέα στην αρχαία Ευρυτανία είναι δεδομένη και η μνηστηροφονία - σύμφωνα με τον Όμηρο - έγινε με το τόξο του μεγάλου Ευρύτου, που ο γιος του, ο Ίφιτος, το δώρησε στον Οδυσσέα.

Τρεις στίχοι από την Οδύσσεια του Ομήρου (θ 222-224) φανερώουν το θαυμασμό και την εκτίμηση, που έτρεφε ο Οδυσσέας προς τον Ηρακλή και τον μεγάλο τοξότη Εύρυτο:

«Ἄνδράσι δέ προτέροισιν ἐριζέμεν οὐκ ἐθελήσω,
οὐθ' Ἡρακλῆ οὔτ' Εὐρύτῳ Οἰχαλῇ
οἷ ρα καὶ ἀθανάτοισι ἐρίζεσκον περί τόξων».

(Οδυσ. θ. 222-224).

Ο Οδυσσέας, ως μυθικός βασιλιάς της Ιθάκης, στην ανθρώπινη δηλαδή διάστασή του, είναι βασιλιάς γεωργός, κτηνοτρόφος και κυνηγός. Βασιλεύει στο νησί του και έχει κοπάδια και στην «ἀκτὴ ἡπειροίῳ», την Ακαρνανία, που οι μύθοι της είναι κοινοί με τους μύθους της Αιτωλίας.

Σύμφωνα με τις περιγραφές του Ομήρου, εκείνο που προβάλλεται ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του αιτωλικού - ακαρνανικού χώρου και της ομηρικής Ιθάκης είναι η άμεση γειτνίαση.

Αυτό προβάλλοντας ιδιαίτερα και σ' αυτό στηριζόμενος - εκτός των άλλων επιχειρημάτων - ο μεγάλος Γερμανός αρχαιολόγος Γουλιέλμος Νταίρπφελντ διατύπωσε την πολύκροτη θεωρία του ότι η Λευκάδα πρέπει να θεωρηθεί ως η ομηρική Ιθάκη, η πατρίδα του Οδυσσέα.

Σήμερα, 52 ολόκληρα χρόνια μετά το θάνατο του Νταίρπφελντ και την ταφή του στο νησί του Οδυσσέα, στη Λευκάδα, όπως πληροφορήθηκα μόλις προχθές - ως πρόεδρος του επιστημονικού συλλόγου των φίλων του Γουλιέλμου Νταίρπφελντ - επώνυμοι και διαπρεπείς αμερικανοί αρχαιολόγοι (προϊστοριολόγοι και κλασικοί αρχαιολόγοι) αρχίζουν κάποιο συστηματικό ανασκαφικό και ερευνητικό έργο στο νησί της Λευκάδας, ολοκληρώνοντας έτσι το έργο που την τελευταία διετία επιτελούν στη Λευκάδα - ερευνώντας τα επιφανειακά αρχαιολογικά ευρήματα της λευκαδίτικης γης - και συνεχίζοντας, ό,τι ο αείμνηστος Νταίρπφελντ - εξαιτίας έλλειψης οικονομικών πόρων - άφησε ατελείωτο.

Τι θα μας αποκαλύψουν οι ανασκαφές αυτές, αν τελικά πραγματοποιηθούν, δεν μπορούμε να μαντέψουμε.

Το βέβαιο είναι ότι η γη της πατρίδας μας κρύβει ακόμα πάρα πολλά μυστικά. Πολλά μυστικά κρύβει προφανώς και η αιτωλική γη. Όσα ευρήματα έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη των αείμνηστων μεγάλων αρχαιολόγων μας Κων/νου Ρωμαίου και Γεωργίου Σωτηριάδη στο Θέρμο και σε άλλες περιοχές της Αιτωλίας είναι πολύ λίγα και τα πιο πολλά μένουν αναξιοποίητα - ίσως και ελάχιστα μελετημένα - στο μουσείο του Θέρμου κυρίως.

Όσο για την Ευρυτανία, αφού μέχρι σήμερα ποτέ δεν έγινε συστηματικό ανασκαφικό έργο, πιστεύουμε ότι, όπως η ακαλλιέργητη αλλά γόνιμη γη, όταν καλλιεργηθεί αποφέρει «**καρπὸν ἑκατονταπλασίονα**» (Λουκ. Η, 8), έτσι και αυτή θα μας δώσει σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα που θα ρίξουν άπλετο φως στην άγνωστη προϊστορία και την ιστορία της περιοχής και του λαού της.

Εκείνο που πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι κατά την κλασική εποχή και κατά τους ελληνιστικούς χρόνους η ιστορία των Ευρυτάνων ταυτίζεται με την ιστορία της **Αιτωλικής Συμπολιτείας**. Η υποτυπώδης ένωση των αιτωλικών φύλων (Αποδοτών, Οφιονέων και Ευρυτάνων) της εποχής του Πελοποννησιακού πολέμου αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής ένωσης που παρουσιάστηκε στον ελληνικό χώρο ως **Αιτωλική Συμπολιτεία**.

Ο χρόνος όμως που είχα στη διάθεσή μου όχι μόνο εξαντλήθηκε, αλλά και υπέρβασή του έκανα, ζητώντας σας να τύχω συγγνώμης για την υπέρβασή μου αυτή.

Ό,τι εισηγήθηκα είναι μια περιληπτική θεώρηση εκείνων που μου απέφεραν πολυτελείς έρευνες και η μελέτη των αιτωλικών πραγμάτων και των όσων ακάματοι ερευνητές, όπως ο αείμνηστος Π. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, πρωτόπορος μελετητής της Ευρυτανίας, έγραψαν για την περιοχή αυτή και το λαό της.

Θα επιθυμούσα, ως τελευταία αναφορά μου, μια παράκληση να υποβάλω προς τα εκλεκτά και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα που παρευρίσκονται απόψε εδώ και τιμούν με την παρουσία τους το Β' Πανευρυτανικό Επιστημονικό Συνέδριο.

Τους ζητώ εκδήλωση πηγαίου ενδιαφέροντος για χρηματοδότηση ανασκαφικού - κυρίως - και ερευνητικού έργου στο χώρο της Ευρυτανίας ειδικά, αλλά και στον αιτωλικό χώρο ευρύτερα (ιδιαίτερα στην περιοχή του Θέρμου). Έτσι θα υλοποιήσουμε και ένα όραμα του αδικοχαμένου φίλου μας και δικού μας ανθρώπου, του αείμνηστου βουλευτή Ευρυτανίας ΠΑΥΛΟΥ ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ, που - όπως μου είπε κάποτε που τον επισκέφθηκα στο γραφείο του στην Αθήνα - ήθελε και οραματιζόταν να γίνει γνωστή στο Πανελλήνιο και στα πέρατα του κόσμου ακόμα η πλούσια πολιτιστική κλη-

ρονομιά και παράδοση της ιδιαίτερης πατρίδας μας, της ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ, της μάνας που μας γέννησε, μας νανούρισε - κατά το συντοπίτη μας ποιητή Ζαχαρία Παπαντωνίου - και, σύμφωνα με τον Πλατωνικό Μενέξενο, ως «γνησία μήτηρ τροφήν ἐπιτηδείαν ἤνεγκεν ἡμῖν» για να ανδρωθούμε και να γίνουμε ό,τι ο καθένας μας μπόρεσε, αξιοποιώντας τα таланτα που του χάρισε ο πάνσοφος Δημιουργός.

Γενική άποψη της αιθούσης εργασιών του Συνεδρίου.

Από την Α΄ Συνεδρία. Ο εισηγητής Ι. Υφαντόπουλος.

Γενική άποψη της αιθούσης εργασιών του Συνεδρίου.